

запитваме какъ е работилъ този писателъ? Презъ време на тъмното срѣдновѣковие той е трѣбвало да проникне въ духа на една всемогъща и дори тираническа култура, каквато е била византийската, да я възприеме и да съумѣе да вложи чисто национални елементи, когато я предава за поука на поколѣнията. Освободилъ се отъ всички вериги тоя български писателъ е миналъ презъ кладата на мъченическия огънь, за да възвести чрезъ богомилството нови истини за човѣчеството и да наложи реформацията, която, както е известно, промѣни лицето на цѣла Европа. Презъ време на турско-фанариотското робство, българскиятъ писателъ, облѣченъ сега въ расото на монахъ или свещеникъ, води непрестанна борба срещу силитъ на мрака, за да запази жива народната съвѣсть.

И когато най-после просвѣтителнитъ идеи на Европа и Русия почватъ да достигатъ и до нашия, обграденъ съ страшна изолационна стена, край, българскиятъ писателъ се превръща и въ практически революционеръ. Тогава се явяватъ най-огненитъ фигури на хора, като Сава Раковски, който слага изцѣло дарбитъ си, силитъ си, сърдцето си само въ служба на народа. Великитъ български писатели отъ предосвободителната епоха не правятъ кариера. За тѣхъ писателството е една служба, а не кокетство. Цѣлото имъ време е погълнато отъ организирането на българския бунтъ срещу турци, гърци и чорбаджии и затова тѣ сж имали много малко време, за да работятъ върху произведенията си. Ето защо писателството се е смѣтало за свещенна мисия, а не за пътъ къмъ личната слава. Всички писатели сж творили само подъ напора на вдъхновението и поради това въ тѣхнитъ писания нѣма нито сѣнка отъ отблъсващитъ хитрости на занаята. Тамъ, нѣкъде въ най-нехигиеничнитъ квартали на Одеса, Букурещъ и Браила, често пѣти лишени по цѣли дни отъ залькъ хлѣбъ, българскитъ писатели сж изпълнявали своята мисия на служители на народа. И, когато единъ Каравеловъ или Ботевъ сж въртѣли колелото на примитивната печатарска машина, тѣ не сж мислили нито за облагитъ отъ своя занаятъ, нито пъкъ сж гъделичкали суетността на своитъ амбиции. При най-малкия зовъ, при най-невинния вопълъ, при първия знакъ за помощъ отъ изтерзания народъ, тѣ сж били готови да забравятъ своитъ поетически мечти и видения и отъ прихлупенитъ емигрантски стаи, да се отзоватъ съ пушки въ ржка на Балкана.

И презъ оня деветнайсети вѣкъ, когато изящнитъ дами въ Европа се възхищаватъ изъ литературнитъ салони отъ стиховетъ и разказитъ на своитъ поети, когато се устройватъ блѣскави приеми на разнитъ литературни академии, когато отъ капризъ елегантни кавалери се биятъ на дуелъ за нѣкоя духовита, но все пакъ пуста епиграма, въ една затынтена страна има поети като Ботевъ, които умиратъ съ пушка въ ржка за свободата на своя народъ. И, нека ме прощаватъ дълбокиятъ литературни историци на културна Европа, но малкото стихотворения на тоя поетъ-мъченикъ въ своята дълбока сжщностъ, могатъ смѣло да съперничатъ съ стиховетъ и на най-голѣмия европейски поетъ. Но какво сж значели за него тия игри на вдъхновението, когато неговитъ братя по кръвъ и плътъ сж гинели подъ камшика на тирана? Ето защо, поезията на тия великани на духа е още по-ценна. Тя нѣма нищо общо съ удобствата на работния кабинетъ, нито съ фалша на занаята. Тя иде само отъ сърдцето и е сложена предъ единъ общъ олтатъ — окървавената родина.